

στη δεκαετία του 1980, και κορυφώθηκε με την πρώτη διεθνή Μπιενάλε αρχιτεκτονικής του 1991 που ονομάστηκε Πέμπτη (και στην οποία συμμετείχε για πρώτη φορά και η Ελλάδα). Η Έκτη Μπιενάλε πραγματοποιήθηκε το 1996 (όπου η Ελλάδα συμμετείχε με τη μονογραφική έκθεση για τον Κυριάκο Κρόκο) ενώ η Αρχιτεκτονική εντάχθηκε επίσημα ως εκθεσιακός θεσμός στην Μπιενάλε Βενετίας (μαζί με τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική, το θέατρο, τον χορό και τον κινηματογράφο) μόλις το 1998, με συχνότητα υλοποίησης κάθε δύο χρόνια.

(Αριστερά). Μεγάλο Αρσενάλι, γενική άποψη (φωτογρ. Andrea Avezzi), (Δεξιά). Τα νέα ανοίγματα στον εξωτερικό χώρο και το παράθυρο του Carlo Scarpa στο Padiglione Italia, στους Κήπους (Courtesy La Biennale di Venezia)

Τι είναι φέτος η Μπιενάλε; Ό,τι ήταν πάντα: δύο μεγάλοι εκθεσιακοί χώροι, οι Κήποι και το Αρσενάλι, συμμετοχές στα εθνικά περίπτερα και δύο μεγάλες εκθέσεις επιμελημένες από τις δύο ιρλανδές αρχιτεκτόνισσες (Yvonne Farrell και Shelley McNamara), πολλές παράλληλες εκδηλώσεις και εκθέσεις στην πόλη, δύο εκπληκτικά βιβλιοπωλεία με την τρέχουσα διεθνή παραγωγή. Μπιενάλε στη Βενετία σημαίνει και πολύ καλή και αποτελεσματική οργάνωση, με τη μεγάλη εμπειρία τόσων εκδηλώσεων στο παρελθόν, χωρίς όμως τη νευρωτική ανελαστικότητα άλλων αντίστοιχων οργανώσεων εντός και εκτός Ευρώπης. Μια σύνθετη και απαιτητική πολιτισμική μηχανή με την παρουσία χιλιάδων δημοσιογράφων, επιμελητών και άλλων ειδικών τις μέρες πριν τα εγκαίνια που λειτουργεί χωρίς προβλήματα (συμπεριλαμβανομένης και της πολύ χρήσιμης συνέντευξης Τύπου την παραμονή των εγκαίνιων). Μπιενάλε σημαίνει και Paolo Baratta, πρόεδρος της επί πολλά χρόνια, στον οποίο ο βενετσιάνικος θεσμός οφείλει εν πολλοίς την ταυτότητα και τη διεθνή εικόνα που έχει σήμερα. Ο επικεφαλής της Μπιενάλε έχει κάθε άλλο παρά διακοσμητικό ρόλο, καθώς προσδιορίζει κάθε φορά κατευθύνσεις, επιλογές και χαρακτηριστικά της κυριότερης έκθεσης αρχιτεκτονικής στον κόσμο. Η Μπιενάλε δεν οφείλει ωστόσο να ανταποκρίνεται μόνο σε πολιτισμικά αιτήματα αλλά να ικανοποιεί και τις ανάγκες του ταμείου, να φροντίζει για την αύξηση του αριθμού επισκεπτών και γενικότερα της επιτυχίας της έκθεσης με οικονομικά κριτήρια, καθώς δεν πρόκειται για κρατικό φορέα αλλά για ίδρυμα ιδιωτικού δικαίου.

Η Μπιενάλε φέτος ήταν όπως πάντα, κάτι που μαρτυρά και το πλήθος κόσμου τις μέρες πριν τα εγκαίνια (24/25 Μαΐου): του παράλληλου και ενίοτε αυτοαναφορικού κόσμου των αρχιτεκτόνων με τα όνειρα, τις αυταπάτες, τα ιδεώδη, τις ουτοπίες και την οικουμενική φιλοδοξία αλλαγής και δημιουργίας μιας ανθρωπότητας καλύτερης, πάντα καλύτερης και διαφορετικής από την τρέχουσα: μια ιδιότυπη φυλή ουμανιστών με όπλο την αισθητική, την «αρχή της ελπίδας» και μια εναλλακτική ιδέα κοινωνίας που παραμένει πάντα η βασική κινητήριος δύναμη, καθώς η αλλαγή αποτελεί στόχο τόσο φιλόδοξο όσο και

απραγματοποίητο.

Μεγάλο Αρσενάλι, εσωτερικό (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Οι δύο φετινές επιμελήτριες είναι οι μόνες γυναίκες αρχιτέκτονες μετά την Kazuyo Sejima το 2010, στις οποίες ανατέθηκε ως τώρα η διεύθυνση της Μπενάλε. Κάθε Μπενάλε αποτελεί επαγγελματία της Αποκάλυψης, και η φετινή δεν ξεφεύγει από τον κανόνα. Στο δισέλιδο μανιφέστο του «Freespace» οι δύο επιτυχημένες αρχιτεκτόνισσες με έδρα το Δουβλίνο επικαλούνται μια ευρύτερη ουμανιστική διάσταση της αρχιτεκτονικής, δίνοντας έμφαση στον χαρακτήρα «κοινωνικού πυκνωτή» των κοινόχρηστων χώρων καθημερινής διαβίωσης, σε μια νέα ιδέα γενναιοδωρίας του αρχιτεκτονικού χώρου ως χώρου ελευθερίας και ανταλλαγής και στη σημασία της επαναξιολόγησης των δώρων της φύσης όπως το φως, ο ήλιος, ο αέρας αλλά και των ίδιων των υλικών της αρχιτεκτονικής: γιατί η αρχιτεκτονική δεν είναι απλώς μια σύλληψη αλλά φτιάχνεται από υλικά. Οι Farrell και McNamara αναζητούν μια αρχιτεκτονική «ευαίσθητη» και δημοκρατική, ενεργητική και παθητική μαζί, που ικανοποιεί ανάγκες οι οποίες δεν έχουν ακόμη διατυπωθεί, και που θεωρεί πρωταρχική την ανάγκη διάσωσης του ευαίσθητου πλανήτη μέσα από μια εναλλακτική ιδέα ανθρώπινης παρέμβασης. «Κάθε νέα μελέτη είναι η σύλληψη ενός καινούργιου κόσμου για τον χρήστη αυτής της αρχιτεκτονικής» αναφέρουν οι επιμελήτριες, ενώ, τελικά, ο πελάτης των αρχιτεκτόνων είναι ο ίδιος ο πλανήτης μας.

Η ιδέα του «Freespace» έχει να κάνει ευρύτερα με την ατομική ελευθερία και τον αυτοπροσδιορισμό στην εποχή των κάθε είδους ελέγχων, καθώς και με τη δυνατότητα δημιουργίας χώρων ανταλλαγής στην εποχή των νέων ορίων, συνόρων και περιορισμών. Με πλήθος αναφορών στην Ιστορία της αρχιτεκτονικής, της απώτερης και της πρόσφατης, ως θεμελιώδους παραγωγού της «χορογραφίας τη καθημερινής ζωής», καθώς και σε μια νέα αντίληψη ευθύνης και συνειδητοποίησης, οι Farrell και McNamara ολοκληρώνουν το μανιφέστο τους με αναφορά στην ελληνική παροιμία που λέει ότι «μια κοινωνία αναπτύσσεται και προοδεύει όταν οι ηλικιωμένοι φυτεύουν δένδρα στη σκιά των οποίων ξέρουν πως δεν θα καθίσουν ποτέ».

Η επέμβαση του Valerio Olgiati στο Αρσενάλι (φωτογρ. Andrea Avezzi)

Αν οι τρεις τελευταίες Μπιενάλε, του Koolhaas, του Aravena και των αντιστάρ Farrell/McNamara δείχνουν περισσότερο να εκφράζουν μια νέα ενότητα σκέψης και προσέγγισης, υπεύθυνος γι' αυτό είναι ο πρόεδρος Baratta. Με έμφαση στις «πολιτικές» συνδηλώσεις και στην ανάγκη η αρχιτεκτονική να εκφράζει ανάγκες και επιθυμίες της κοινωνίας των πολιτών, η Μπιενάλε Βενετίας έχει εδώ και καιρό εγκαταλείψει την ιδέα μιας επιδεικτικής πρακτικής ως ευφάνταστο και πυροτεχνικό γεγονός των μάγων του σχεδιασμού, μιας πρακτικής που ξεκίνησε στα χρόνια της ανέμελης ευημερίας με τον Fuksas το 2000 και της αισιόδοξης αναφοράς του στα 60ς, για να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια με Μπιενάλε όπως εκείνη των «Folders» του 2004 (Kurt Forster), του Aaron Betsky το 2008 ή της 12ης Μπιενάλε της Sejima το 2010 (το τακτικό σχόλιό μας για την 13η Μπιενάλε αρχιτεκτονικής του David Chipperfield έφερε τον τίτλο «Εμβληματική Biennale της μετάβασης», Αρχιτεκτονικά Θέματα, 47/2013, σ. 48-50, τίτλο εν τέλει προφητικό). Ο εορτασμός του 1968 στη Μπιενάλε Βενετίας του 2018 δεν είναι θριαμβευτικός αλλά στοχαστικός, ένα είδος «εσωτερικού μονολόγου» που, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης περιβαλλοντικής και οικολογικής ευαισθητοποίησης, ανακαλύπτει μεταξύ άλλων πως η πρόοδος και η εξέλιξη της τεχνολογίας δεν συμβαδίζουν πάντοτε με την ποιότητα της αρχιτεκτονικής.

Η εφετινή Μπιενάλε δεν είναι λοιπόν μια Μπιενάλε για τον σύγχρονο σχεδιασμό ή ίσως όχι μόνο γι' αυτόν. Είναι μια πολλαπλότητα σύγχρονων τρόπων να σκεπτόμαστε την αρχιτεκτονική: επανάχρηση, ανακατασκευή, προσαρμοστικότητα, περιβάλλον, οικολογία, έννοια του τόπου, έννοια της μνήμης. Είναι η Μπιενάλε μιας κοινότητας αρχιτεκτόνων, όχι μεμονωμένων αρχιστάρ, μιας κοινότητας που συστάθηκε από τις επιμελήτριες

και κατά παράδοξο τρόπο ακολουθεί πιστά τις εντολές του θέματος, κάτι που μάλλον σπάνια συμβαίνει σε αυτή την έκθεση. Τις υποδείξεις του Freespace ακολουθούν και τα εθνικά περίπτερα, επιδεικνύοντας μια νέα κατανόηση των προβλημάτων, των απειλών αλλά και των προκλήσεων της αρχιτεκτονικής που έχουν μια διεθνή χαρακτήρα. Η Μπενάλε αυτή έχει μάλλον ένα αντιμητροπολιτικό προσανατολισμό, με πολλές συμμετοχές να επενδύουν στις αξίες του δημόσιου περιβάλλοντος, τη στιγμή που ο κατεξοχήν αρχιστάρ Rem Koolhaas με το σλόγκαν τελευταίας εσοδείας του δηλώνει πως σημασία πλέον έχει η «οικοδόμηση ενός μέλλοντος υπαίθρου» («Building a future countryside»).

VTN Architects, «Μπαμπού σταλακτίτες», εγκατάσταση στις Gaggiandre (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Την άποψη αυτή (πέρα από εθνικές συμμετοχές όπως της Ιαπωνίας ή της Κίνας) υιοθετεί επίσης και μια άλλη συμμετοχή, πολύ ενδιαφέρουσα και καλοσχεδιασμένη όπως η ιταλική, που επιχειρεί ένα ταξίδι αυτογνωσίας και ανάδειξης των μικρών οικισμών της οροσειράς των Απεννίνων, των «μικρών πατρίδων» της ιταλικής υπαίθρου οι οποίες κινδυνεύουν με εγκατάλειψη, παρά τις εξαιρετικές ποιότητες διαβίωσης που προσφέρουν ως ιδανικοί χώροι τοπικών κοινοτήτων. Μια σειρά από εξαιρετικές περιβαλλοντικές παρεμβάσεις (67 συνολικά), όπως η αποκατάσταση αποξηραμένων τεχνητών λιμνών, η εμφύτευση νέων λειτουργιών σε εγκαταλειμμένους βιομηχανικούς οικισμούς, ή οι σχεδιαστικές επεμβάσεις μιας «ευγενούς» και ήπιας δημόσιας και ιδιωτικής αρχιτεκτονικής που συνομιλεί με τον τόπο και την ιστορία, αναδεικνύουν τη συμφιλίωση της ιταλικής αρχιτεκτονικής με τη νέα ουμανιστική αποστολή της. Σκέφτομαι πόσο ενδιαφέρουσα αλλά και τολμηρή θα ήταν αντίστοιχα μια ελληνική συμμετοχή, που με ελευθερία πνεύματος θα επιχειρούσε να αναδείξει τις ποιότητες και τις προοπτικές της ανώνυμης αρχιτεκτονικής των παραδοσιακών οικισμών και την ιδέα του «Freespace» στον ελληνικό χώρο.

Η έκθεση των Farrell και McNamara διακρίνεται κατά συνέπεια από χαρακτηριστική λιτότητα ως προς την παρουσίαση: όλοι ακολουθούν το θέμα εγκαταλείποντας το θέαμα. Στο Αρσενάλι οι παρεμβάσεις των αρχιτεκτόνων υιοθετούν ήπιους τόνους για να αφήσουν την ισχυρότατη και μεγαλοπρεπή ιστορική αρχιτεκτονική να αποκαλυφτεί: κάτι εξαιρετικά ευχάριστο σε σχέση με ένα παρελθόν εκρηκτικών εκθεσιακών

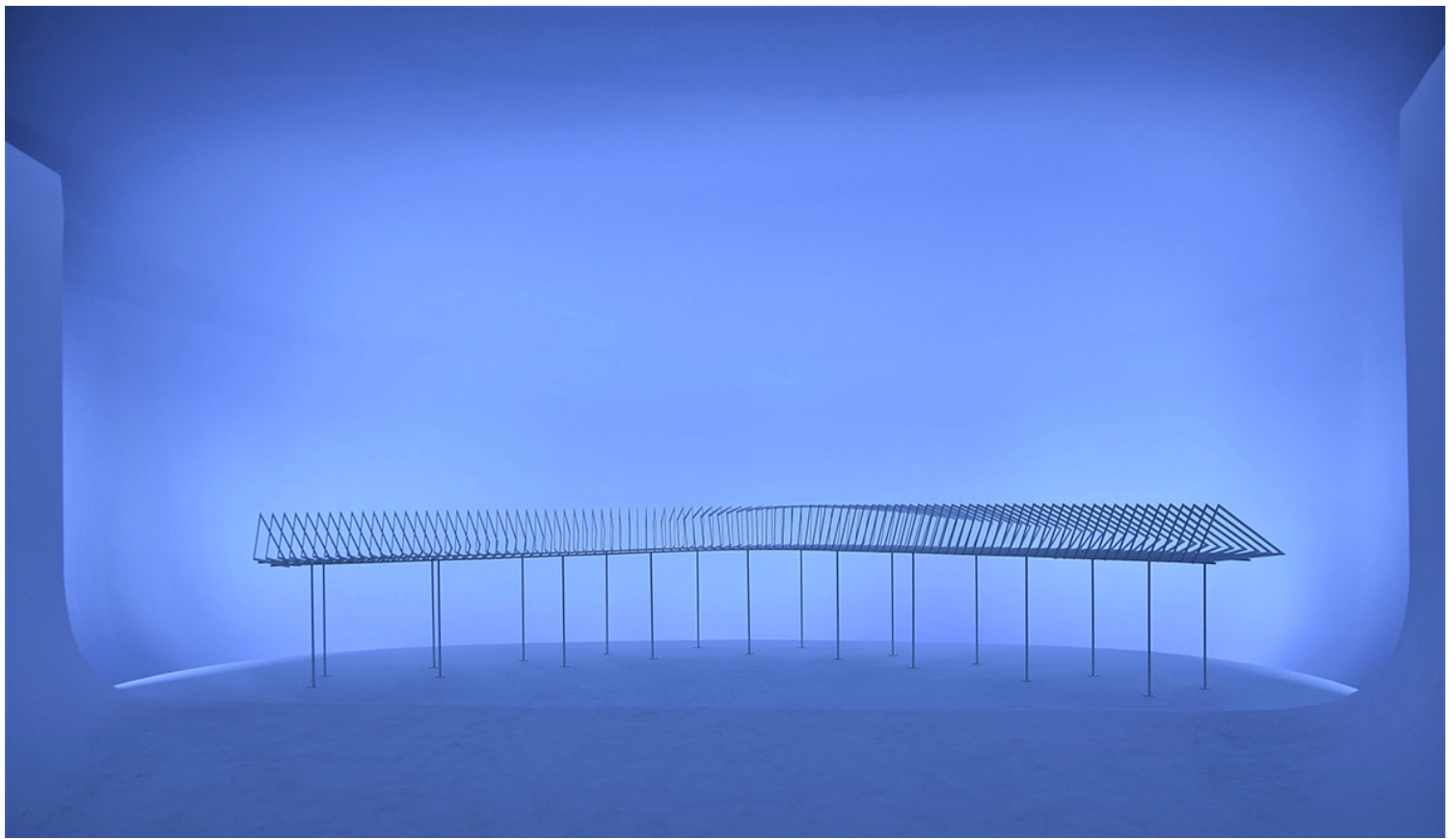
παρεμβάσεων στον χώρο.

(Αριστερά). Η συμμετοχή του Rafael Moneo: «Το δημαρχείο της Murcia», (Δεξιά). Jensen & Skodvin, Στέγαστρο στην πηγή Μογα, 2015 (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Υπάρχουν πολλοί χώροι στάσης, δηλαδή χώροι όπου μπορεί κανείς να καθίσει και να αναστοχαστεί τις αρχιτεκτονικές προτάσεις που τον περιβάλλουν, ενώ στο άλλο μεγάλο περίπτερο της διεθνούς έκθεσης στους Κήπους, στο «Padiglione Italia», οι δύο επιμελήτριες επιχειρούν για πρώτη φορά να «απελευθερώσουν» το εκθεσιακό κέλυφος και να του δώσουν ανάσες, ανοίγοντάς το στον εξωτερικό χώρο και αποκαλύπτοντας στοιχεία όπως για παράδειγμα το περίφημο παράθυρο του Carlo Scarpa στο κανάλι, ένα νέο φετίχ για τους εραστές του μεγάλου αυτού Ιταλού αρχιτέκτονα. Στον ίδιο χώρο η έκθεση κορυφώνεται με τη συμμετοχή του άλλου δασκάλου της εποχής μας, του Peter Zumthor, που παρουσιάζει μαγικές μακέτες των έργων του στην πατρίδα του την Ελβετία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Η ψηφιακή κουλτούρα έχει εξαφανιστεί: όλα είναι χειροποίητα στην έκθεση των Farrell και McNamara, ενώ το αρχιτεκτονικό σχέδιο με το χέρι αρχίζει να κερδίζει και πάλι έδαφος.

Αν είναι αλήθεια, όπως υποστηρίζουν οι επιμελήτριες, ότι «η ιστορία και η σύγχρονη συνθήκη μπορούν να έχουν κοινό τόπο συνύφεσης» («The contemporary and the ancient can meet in a unique place») ο τόπος αυτός είναι αναπάντεχα η φετινή Μπιενάλε. Πολλές συμμετοχές, από εκείνες των προσκεκλημένων αρχιτεκτόνων ως τις παρουσιάσεις στα εθνικά περίπτερα, επενδύουν σε αυτή την ιδέα (Cino Zucchi, David Chipperfield, Mario Botta, Elisabeth Hatz, Valerio Olgiati, Robert McCarter, Elisabeth & Martin Boesch, Long/Orn/Taylor-Foster κ.ά.). Οι αναφορές στην ιστορία, την απώτερη και ιδιαιτέρως εκείνη του 20ου αιώνα, χαρακτηρίζονται όχι μόνο από την αποκάλυψη εγγενών ποιτήτων στο σχέδιο του παρελθόντος, αλλά και από την ανάγκη κατανόησης των ιδιοτήτων του ιστορικού σχεδίου και του ιστορικού χώρου έτσι ώστε η συνομιλία με τη σύγχρονη παρέμβαση να είναι αρμονική και ουσιαστική. Πρόκειται για μια στροφή του διεθνούς προβληματισμού, που ανάμεσα στη νέα ολιστική αντίληψη του σχεδιασμού και στο αίτημα διαλόγου με το παρελθόν, μπορεί να βρει ένα καινούργιο δρόμο σχεδιαστικής πρακτικής, μετά τον ανεξέλεγκτο φορμαλιστικό εκλεκτικισμό που έχει χαρακτηρίσει τη διεθνή αρχιτεκτονική τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Το μέλλον της αρχιτεκτονικής δεν θα είναι ένα νέο στιλ αλλά μια νέα ολιστική φιλοσοφία προσέγγισης του χώρου.

Dorte Mandrup, Icefjord, 2018 (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Στο ελληνικό περίπτερο, Η «Σχολή των Αθηνών» αποτελεί ένα θέμα εξαιρετικού ενδιαφέροντος με ευρηματικό τίτλο για διεθνή προβολή. Και εδώ σε διάλογο με την Ιστορία, η Χριστίνα Αργυρού και ο Ryan Neiheiser παρουσιάζουν 56 διεθνή παραδείγματα σε μακέτες ενός ιδιαίτερου χώρου γνώσης, του ενδιαμέσου κοινόχρηστου χώρου ενός εκπαιδευτικού/πανεπιστημιακού οργανισμού. Στόχος φαίνεται να είναι η χωρική αποκωδικοποίηση αυτού του περιβάλλοντος, η ανάδειξη της σημασίας του και η βελτίωση της δομής του. Το καλοσχεδιασμένο κατά τα άλλα περίπτερο έχει ωστόσο πρόβλημα επικοινωνίας, παραμένοντας «σιωπηλό» και αποδεικνύοντας ουσιαστικά την ακαδημαϊκή προέλευση του περιεχομένου του, ως θέματος σχεδιαστικού σεμιναρίου με ενδιαφέρουσες θεωρητικές προϋποθέσεις που δεν μετατρέπεται όμως σε «έκθεση» (χαρακτηριστικά αντίθετο παράδειγμα είναι το περίπτερο της Ρωσίας, όπου μέσω της επιλογής ενός άλλου τυπολογικού θέματος, του σιδηροδρομικού σταθμού, ο επιμελητής Semyon Mikhailovsky διαμορφώνει ένα εκθεσιακό περιβάλλον συναρπαστικό). Αν οι επιμελητές είχαν στη διάθεσή τους περισσότερους πόρους αλλά κυρίως περισσότερο χρόνο από αυτόν που τους διατέθηκε, είναι μάλλον βέβαιο πως θα είχαν επιχειρήσει μια πιο αποτελεσματική μετατροπή του θέματος σε εκθεσιακό αφήγημα. Ενός θέματος που αποτελεί μάλιστα «εθνική συμμετοχή», κάτι που δεν δικαιολογήθηκε ούτε από το απαραίτητο όπως φάνηκε επεξηγηματικό «συμπόσιο» που ακολούθησε, στο οποίο δεν περιλαμβανόταν ούτε ένα ελληνικό όνομα ομιλητή. Ανάμεσα πάντως στις τελευταίες ελληνικές συμμετοχές στη Βενετία, συμμετοχές όπως φαίνεται των άκρων, η φετινή ήταν σίγουρα μια παρουσία με δυνατότητες. Αυτή μπορεί να είναι η αρχή για μια νέα, ώριμη αντιμετώπιση της εθνικής εκπροσώπησης στην Μπιενάλε αρχιτεκτονικής της Βενετίας, καταρχήν από τους δημόσιους φορείς που τη διαχειρίζονται (το λέμε κάθε φορά, αλλά δεν συμβαίνει ποτέ).

Η Μπιενάλε ήταν όπως πάντα, αλλά και όχι ακριβώς: μια πραγματική έκπληξη περίμενε φέτος τους επισκέπτες στο νησάκι του Αγίου Γεωργίου, στον δημόσιο αλλά καλά κρυμμένο κήπο εκεί, ανεπηρέαστο από την οχλοβοή της Βενετίας. Ο κήπος φιλοξενεί τη συμμετοχή, φέτος για πρώτη φορά, του Βατικανού στην Μπιενάλε αρχιτεκτονικής, σε ιδανικό διάλογο με τον κοντινό παλλαδιανό ναό του San Giorgio Maggiore. Με οργάνωση του ιστορικού Francesco Cal Co, η Αγία Έδρα συμμετέχει με τις υλοποιημένες προτάσεις μικρού κτιρίου εκκλησίας από δέκα διεθνείς αρχιτέκτονες που επιλέχθηκαν από τον επιμελητή. Ξεκινώντας πάλι από την Ιστορία, από το Παρεκκλήσι στο Δάσος του μεγάλου Σουηδού αρχιτέκτονα Gunnar Asplund στο Κοιμητήριο της Στοκχόλμης (1920) ο Dal Co είχε την εξαιρετική ιδέα, που έγινε αποδεκτή από την ηγεσία της Αγίας Έδρας, να προτείνει μέσω του σύγχρονου σχεδίου δέκα παρεκκλήσια τα οποία εντάσσονται υπέροχα

στο φυσικό περιβάλλον.

Kieran Long κ.ά., «Freestanding», Σπουδή πάνω στα έργα του Σουηδού αρχιτέκτονα Sigurd Lewerentz (1885-1975, Courtesy La Biennale di Venezia)

Χώροι πίστης, χώροι συγκίνησης στον κήπο του Αγίου Γεωργίου, μια εναλλακτική αντι-Μπιενάλε που διατυπώνει μια ιδέα λατρευτικού κελύφους-τόπου προσευχής με τα εργαλεία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Η δυτική ναοδομία αποτέλεσε ανέκαθεν παράδειγμα συμπόρευσης με τις πιο προωθημένες αρχιτεκτονικές τάσεις, από τον ύστερο Μεσαίωνα και την Αναγέννηση ως το Μπαρόκ και τον Νεοκλασικισμό και ως τις μέρες μας. Όταν μιλούμε για τη μεγάλη αρχιτεκτονική αυτών των εποχών, αναφερόμαστε ακριβώς στα παραδείγματα «σύγχρονων» εκκλησιών. Δεν μπορεί όμως κανείς να ισχυριστεί το ίδιο για τις εκκλησίες της εποχής μας στην Ελλάδα, δηλαδή για τη «νεότερη ναοδομία» στον ελληνικό χώρο, που μάλλον αποτελεί λεκτική αντίφαση.

Τα έχουμε ζήσει -σχεδόν- όλα στην Μπιενάλε, αλλά η καθολική συγκίνηση για τη βράβευση με Χρυσό Λέοντα του Kenneth Frampton ήταν πραγματικά πρωτοφανής. Με το κοινό να χειροκροτεί όρθιο τον μεγάλο Άγγλο ιστορικό στην επίσημη αίθουσα τελετών της Μπιενάλε και με τον ίδιο φανερά συγκινημένο, το πρωί των εγκαυρίων στις 26 Μαΐου τιμήθηκε η ουσία και η αλήθεια, μια σπουδαία μορφή της ιστοριογραφίας και της κριτικής της αρχιτεκτονικής του 20ου αιώνα (βλ. τη συνέντευξη του Kenneth Frampton στον γράφοντα, τον Μάιο 2018, στο Χρονικό αυτού του περιοδικού). Ο Χρυσός Λέοντας για τον καλύτερο συμμετέχοντα στην Μπιενάλε δόθηκε στον φημισμένο Πορτογάλο αρχιτέκτονα Eduardo Souto de Moura.

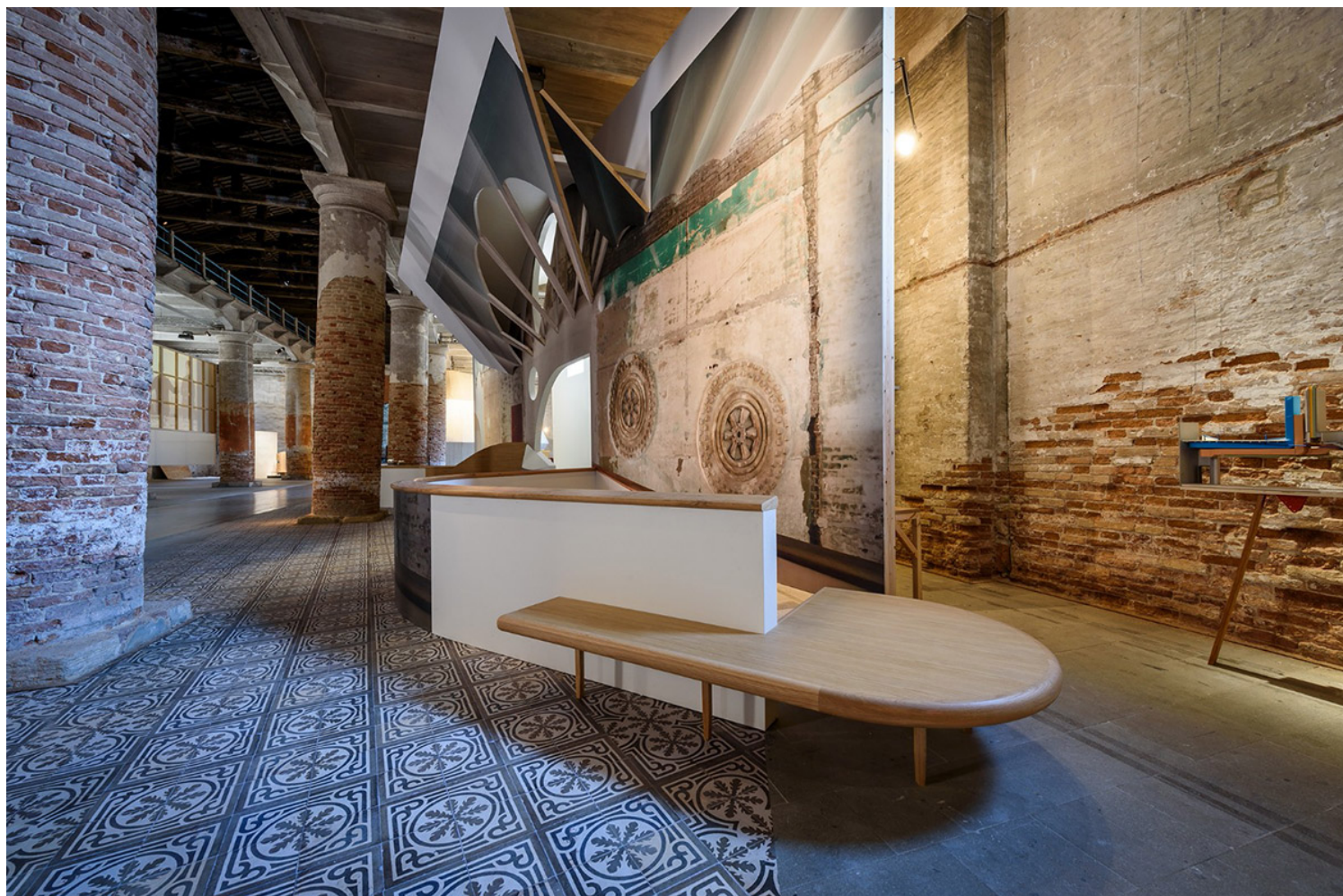
L. Stortoni, P. Sinibaldi, «Ατμόσφαιρα, μελέτη στο τοπίο», συμμετοχή στο εθνικό περίπτερο της Ιταλίας (Courtesy La Biennale di Venezia)

Από την άλλη, η Μπιενάλε επιβεβαίωσε για μια ακόμη φορά πως υπάρχει και ένα διαφορετικό είδος «πολιτικής», εκείνης των βραβείων: ειδικός έπαινος δόθηκε στην εθνική συμμετοχή της Μεγάλης Βρετανίας που ερμήνευσε κυριολεκτικά τον όρο «Freespace» παρουσιάζοντας κυριολεκτικά ένα κενό περίπτερο (λόγω Brexit;) Την ίδια περιπαικτική διάθεση επέδειξε και το περίπτερο της Ελβετίας που απέσπασε τον Χρυσό Λέοντα της καλύτερης εθνικής συμμετοχής, επιχειρώντας τη χωρική διάρρηξη και «απελευθέρωση» του πλέον τυποποιημένου αρχιτεκτονικού χώρου, εκείνου της ιδιωτικής κατοικίας, με εκτός κλίμακας σχεδιαστική διαχείριση των επιμέρους στοιχείων της. Είναι μήπως σύμπτωση που οι επιμελήτριες της Μπιενάλε είναι Ιρλανδές και διδάσκουν στην αρχιτεκτονική σχολή του Mendrisio της Ιταλικής Ελβετίας; Αν για κάτι δεν είναι φημισμένη η Μπιενάλε είναι διαχρονικά η αξιοπιστία -και η σημασία- των εθνικών βραβείων της.

*Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο ΒΗΜΑgazzino στις 10 Ιουνίου 2018.

Η συμμετοχή του Robert McCarter: Σπουδή πάνω στις ανεκτέλεστες μελέτες των Le Corbusier, Louis Kahn, Frank Lloyd Wright και Isamu Noguchi για τη Βενετία (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Flores & Prats, «Liquid Light», επανάχρηση ενός βιομηχανικού χώρου στη Βαρκελώνη και μετατροπή του σε

Θέατρο Sala Beckett (Courtesy La Biennale di Venezia)

Rozana Montiel, «Stand Ground», η ζωή του χώρου της πόλης μέσα στον εκθεσιακό (φωτογρ. Andrea Avezzi)

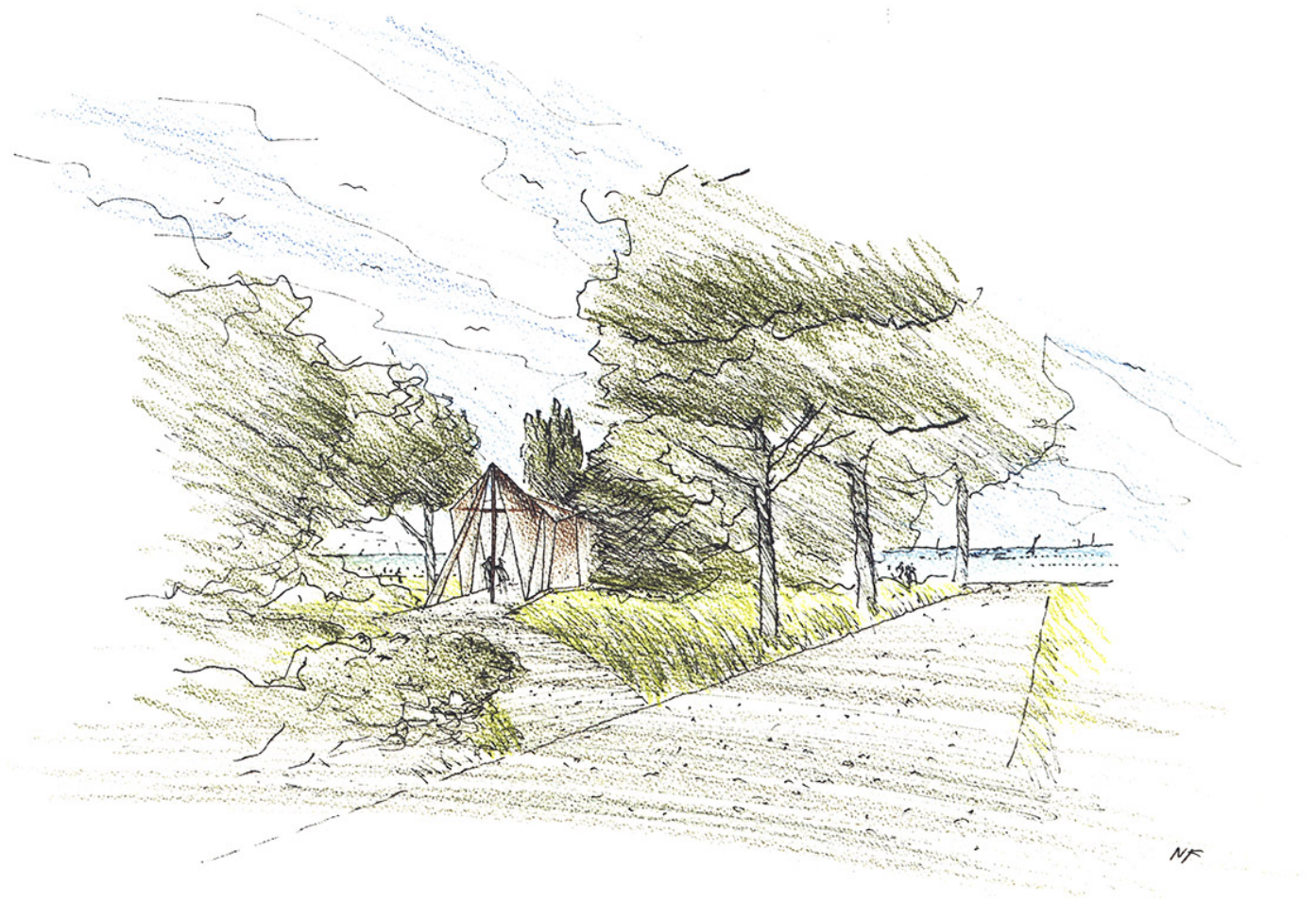
Από τη συμμετοχή του Peter Zumthor: μακέτα (τσιμέντο, άμμος, γύψος) του στεγάστρου για το ανάκτορο Χίσαμ στην Ιεριχώ (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

(Αριστερά). Το εθνικό περίπτερο της Ελβετίας (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος), (Δεξιά). Το ελληνικό περίπτερο (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Άποψη του κήπου στο νησάκι του Αγίου Γεωργίου (Φωτογρ. Alessandra Chemollo)

Σκίτσο του Norman Foster

Το παρεκκλήσι του Norman Foster (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

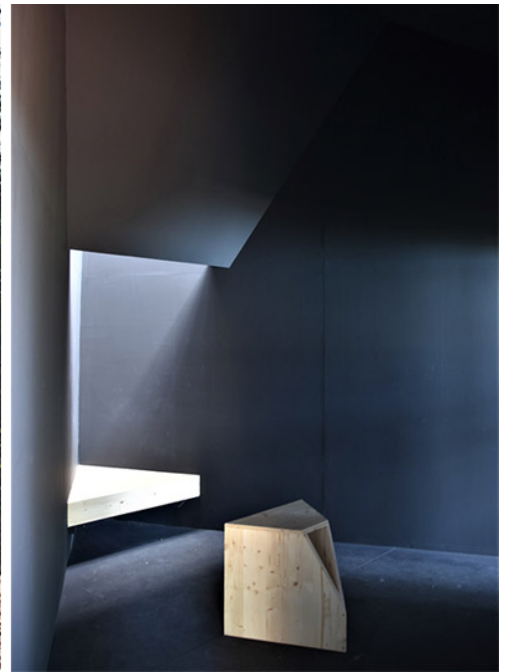
Το παρεκκλήσι του Terunobu Fujimori. Εσωτερικό (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Το παρεκκλήσι των Ricardo Flores και Eva Prats (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Το παρεκκλήσι του Eduardo Souto de Moura (Courtesy La Biennale di Venezia)

Το παρεκκλήσι του Andrew Berman (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Το παρεκκλήσι του Smiljan Radic (Courtesy La Biennale di Venezia)

Η μεγάλη αίθουσα τελετών της Μπιενάλε την ημέρα των εγκαινίων (Courtesy La Biennale di Venezia)

Η βράβευση του Kenneth Frampton από τον πρόεδρο της Μπιενάλε Paolo Baratta και τις επιμελήτριες της

φειτιής Μπιενάλε αρχιτεκτονικής Yvonne Farrell και Shelley McNamara (φωτογρ. Α. Γιακουμάκος)